

*І. П. Задерейчук,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін
Кримського економіко-правового інституту,
Міжнародний гуманітарний університет*

РОЗВИТОК ВИНОРОБСТВА В НІМЦІВ КРИМУ В ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Кримський півострів має низку напрямків сільськогосподарської спеціалізації, які формувалися протягом багатьох століть. Вагоме місце сьогодні, як й у минулі віки відводиться виноградарству та виноробству. Серед етнічних груп, що займалися цим видом діяльності були й німці. Крім того, як відомо саме академік П. С. Палас став одним із організаторів професійного виноробного училища в Судаку на початку ХІХ ст.

Переселення німців на Південь України та до Криму проводилося з метою аграрного освоєння регіону. Серед іншого, перед колоністами стояло й завдання щодо розвитку виноградарства та виноробства.

16 травня 1801 р. було прийнято «Інструкцію для внутрішнього розпорядку та управління новоросійських колоній» закріплювалася норма про необхідність створення громадських виноградників. В додатку до інструкції колоністським управлінським органам ставилося в обов'язок видавати кожному переселенцю від 5 до 10 виноградних лоз. Особи які відмовлялися, або умисно знищували насадження винограду несли відповідальність у вигляді тілесного покарання лозиною [1, с. 635–649.]. Розвиваючи положення Інструкції 27 липня 1803 р. Експедиція державного господарства видала указ, в якому закріплювалися норми стосовно необхідності переселення виноградарів з числа німці-колоністів переважно до Криму.

Для успішності реалізації зазначеної вимоги переселенцям пропонувалося самим оглянути місце створення майбутніх поселень й лише після отримання їхньої згоди відбувалось переселення. У випадку відсутності вільних земель у гірській місцевості придатної для розведення виноградників владі необхідно було терміново здійснювати купівлю придатної землі у приватних осіб. Таврійського губернатора зобов'язали надавати допомогу поселенцям у відновленні закинутих виноградних садів [2].

Чиновники, виконуючи державну програму в 1804–1810 рр., розселяли колоністів на півострові в місцевостях придатних для зайняття виноградарством і плідництвом. Саме землі та клімат окремих волостей Феодосійського та Сімферопольського повітів сприяли розведенню виноградників. У деяких місцевостях переселенці на початковому етапі відроджували виноградні плантації закинуті після еміграції кримських татар до Османської імперії, наприклад в колонії Гельбрун Феодосійського повіту [3, с. 170–180].

Результатом першого десятиріччя стало створення центрів, в яких німці професійно займалися розведенням виноградників. Згідно до статистичних даних наданих до Новоросійської контори управління іноземними переселенцями у 1823 р. в колоніях кримського колоніального округу вирощувалась відповідна кількість виноградних лоз: Кроненталь – 11651, біля м. Феодосія – 1400, Нейзац – 52, Роз-

енталь – 36, Фриденталь – 32 [4]. У 30-х рр. XIX ст. у Феодосійському повіті в німецьких колоніях виноградарство розповсюджувалося повільно. У Цюрихталі в 1834 р. було висаджено 22 000 лоз, а в 1835 р. більше 7 000 лоз; останні розмістилися в ущелинах крутого виступу над самим селом, так що ці сади більше були орієнтовані на північ. В іншій колонії Гейльбрун в 1834 р. посаджено 11 000, а в 1835 р. 14 000 лоз. У колонії Кроненталь Сімферопольського повіту щорічно розмножувалися виноградники, протягом 1834 та 1835 р. висаджено до 18 000 лоз [5]. Жителі колонії Судак-фортеця також займалася розведенням виноградників. У 1913 р. під ними знаходилось 31 дес. землі на яких росло 24800 лоз [6, арк. 3 (зв.)].

Розширення німецького землеволодіння й утворення нових колоній також сприяло поширенню культури виноградарства. Для прикладу у Ней-Цюрихталі Феодосійського повіту у 1913 р. нараховувалося вже 1700 кущів винограду [7, арк. 43 (зв.)].

Німці вирощували не лише виноград але й окремі господарства професійно займалися виноробством. Найбільш поширеним воно було серед жителів колонії Судак-фортеця, Цюрихталь, Нейзац, Фриденталь. Наприклад, у колонії Судак у 1822 р. виробили 1706 відер вина. Найбільшими виноробами були Якоб Хавнер 300 відер, Георг Гертнер 250, Фрідріх Кизлінг 180, Георг Зебольд 121, Людвіг Грос 80 [4, арк. 9]. Але лідерство серед німецьких колоній займали жителі Кроненталю. У 1836 р. в Кроненталі було отримано 2751 відер, а для порівняння у колонії Нейзаці лише 900 відер вина, яке продали по 3 крб. [3, с. 174–180]. Динаміка переробки винограду у Кроненталі за десятиріччя з 1853 по 1862 рр. мала наступні тенденції: в 1853 г. було отримано 12378 відер вина, в 1854 р. – 13573, 1855 р. – 9 116, в 1856 р. – 10350, в 1857 р. – 8540, в 1858 р. – 10655, в 1859 р. – 14323, в 1860 р. – 12259, в 1861 р. – 13117, в 1862 р. – 14462 відер відповідно [8, с. 11–12]. У 1864 р. вироблено 3845 відер вина поганої якості, з яких німці отримали лише 2537 відер [9, с. 181].

Проте для німців Криму характерне й професійне заняття розведенням виноградників і розвитку виноробства. Звісно, що районами локалізації цього виду діяльності ставали місця компактного проживання німців у Сімферопольському та Феодосійському повітах. Серед виноробів Булганакської волості Сімферопольського повіту на передодні революційних потрясінь 1917 р. виділялися Ф. Ф. Шнайдер, який у власній економії Кояш в 1916 р. отримав 500 відер вина [10, арк. 53]. Тоді як у 1915 р. всього 30 відер [11, арк. 54.] така динаміка пов'язана з врожайми. У інших господарів в 1916 р. ситуація була наступною: Міллер І. П. отримав 410 відер й продав їх по 10 крб. за відро; Шнейдер М. М. – 380 відер; Штерн С. – 320 відер; Келер І. Г. – 300 відер; Найгуш І. – 240 відер; Файст – 230 відер. Всі також продали по 10 крб. за відро [10, арк. 53].

У Феодосійському повіті І. Нефф в Айсавській долині займався розведенням виноградників і виробництвом вина. Розвів в долині сад на 10,5 десятинах землі де висадив до 65 тис. кущів винограду та при селі Туклак на 7 десятинах власної землі 60 тис. виноградних кущів [12, арк. 1–3.].

Але найбільше прославилися у зайнятті виноградарством і виноробством представники сім'ї Шталь. Піонером виноробства став Федір (Фріц) Оттович Шталь. Він став відкривачем для жителів імперії кримських вин. У 1889 р. Ф. О. Шталь придбав у В. С. Перовського маєток поблизу сучасної Любимівки (отримав назву

«Алькадар») в розмірі 738 дес. Площа під виноградниками займала до 60 дес. на яких вирощувалися сорти: піно-франк, сапераві, каберне, мерло, мальбек, мурвед, семільон, совінйон, піно-білий, токай, трамінер, орлеан, рислінг, сильванер, для кріплених вин – мадера-серсіаль, мадера-вердельо, педро-хіменес [13, с. 99].

Для зберігання вин в 1891 р. було вибудовано підвал розрахований на 60 000 відер вина. Надійна робота підвалу забезпечувалася застосуванням передових технологій, зокрема апарату «Вакуум» й парового котла [12, арк. 56 зв.].

Федір Оттонович в долинах рік Кача та Бельбек дав нові напрями у культурі виноградарства, а саме вперше розвів виноградники на схилах гір й провів там, за допомогою машин, штучне зрошення. Воно забезпечувалося об лаштованим на горі резервуаром для води на 10 000 відер на добу. Вода на ділянки подавалася за допомогою американського вітряного двигуна спеціально розгалуженими трубами.

Для продажу виготовленої продукції у 1896 р. Ф. О. Шталь вибудував будинок в Санкт-Петербурзі з 4-х поверховим підвалом в якому витримував і зберігав вина в бочках (до 75 000 відер вина) і пляшках (до 300 000). Такий підхід до справи сприяв популяризації кримських вин серед жителів імперії та гостей Санкт-Петербурга. Одночасно масштаби діяльності Ф. Штала сприяли розвитку виноградарства в районі Бельбеку та Качі, адже потужностей в маєтку «Алькадар» було недостатньо, щоб забезпечити власне виробництво необхідною кількістю виноматеріалів.

Отже, розвиток виноградарства та виноробства у німців Криму не став домінуючим в їх господарстві. Фактично центрами культивування цієї сільськогосподарської культури були колонії створені на початку ХІХ ст. Саме в них влада розселяла переселенців з перспективою зайняти ними виноградарством. Найбільших масштабів виноградарство та виноробство досягло серед жителів селища Булганак Сімферопольського повіту, Судак-фортеця, Цюрихталь Феодосійського повіту. Проте більшість німців вирощували виноград виключно для власних потреб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Инструкция для внутреннего распорядка и управления Новороссийских иностранных колоний от 16 мая 1801 г. № 19873. // ПСЗ. – СПб. : Типография 2 отделения собственной его императорской величности канцелярии, 1830. Т. 26.– С. 635–649.
2. Письма герцога Армана Эммануила де Ришелье Самуилу Христиановичу Контениусу 1803–1814 гг. / А. Э. Д. Ришелье, С. Х. Контениус, Ин-т германских и восточноевропейских исследований / [сост. и ред.: О. В. Коновалова ; пер. с фр. А. С. Зверева, Е. В. Полевщикова ; пер. с нем. А. Айсфельд] . – Одесса : Б. и., 1999 . – 281 с.
3. Brandes D., Von den Zaren adoptiert. Die deutschen Kolonisten und die Balkansiedler in Neurussland und Bessarabien 1751–1914. – Munch., Oldenbourg, 1993. – s. 170–180
4. ДАДО, ф. 134., спр. 713.
5. Библиотека для чтения, журнал словесности, наук, художеств, промышленности, новостей и мод. – СПб. : в типографии К. Крайя, 1850. Т.100. – 817 с.
6. ДААРК, ф. 173, оп.1., спр. 77.
7. ДААРК, ф. 809. оп.1, спр. 2.
8. Кеппен Ф. Заметки о виноделии в Таврической губернии. – б. м. и., 1863. – 21 с.
9. Памятная книжка Таврической губернии изданная Таврическим губернским статистическим комитетом [под ред. секретаря статистического комитета К. В. Ханацкого]. – Симферополь, 1867. – Вып. 1. – 519 с.
10. ДААРК, ф. 156. оп.1. спр. 41.
11. ДААРК, ф.156, оп.1, спр. 29.
12. ДААРК, ф. 374. оп.1. спр. 2114.
13. Краткие справочные сведения о некоторых русских хозяйствах. – СПб. : Тип. В. Ф. Киришбаума, 1901. – Вып. 2. – 165 с.